

جامعة المصطفى العالمية
مدرسه عالی امام خمینی (ره)
گروه علوم قرآن و حدیث
عنوان :

آسیب شناسی روایات تفسیری با عطف توجه به دو تفسیر نور الثقلین و الدر المنثور

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر علی نصیری (دام عزه)

استاد مشاوره:

حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید رضا مؤدب (دام عزه)

دانش پژوه:

محمد اکبر ناصری

کد تحصیلی: ۷/۲۴۱

کد کامپیوتری: ۱۲۵۸۸۱

چکیده

موضوع پایان نامه: آسیب شناسی روایات تفسیری با عطف توجه به دو تفسیر نورالثقلین و الدرالمثور، است.

این پایان نامه مشتمل است بر یک مقدمه و چهار فصل بدین شرح:

فصل اول: به بررسی واژه شناسی، تعداد روایات تفسیری در منابع فریقین، اقسام روایات و معرفی اجمالی دو کتاب مذکور و روش شناسی آنها پرداخته است. در این فصل به این نتایج رسیدیم:

۱- تعداد دقیق روایات تفسیری مشخص نیست ولی حدود شصت هزار روایات تفسیری در منابع فریقین وجود دارد.

۲- روایات متواتر و واحد محفوف به قراین قطعی از نظر همگان در تفسیر حجت و در برابر، روایات ضعیف و غیر معتبر فاقد حجیت‌اند اما در مورد روایات واحد معتبر اختلاف است. از نظر ما نظریه حجیت خبر واحد معتبر در تفسیر در غیر از اصول عقاید مورد پذیرش قرار گرفته است.

۳- و با بررسی دو تفسیر: نورالثقلین و الدرالمثور، به این نتیجه رسیدیم که مؤلفان این دو تفسیر اقدام جدی برای آسیب شناسی روایات انجام نداده‌اند، روایات جعلی، اسرائیلی و ضعیف قابل توجهی در این دو تفسیر راه یافته است.

فصل دوم: جایگاه و نقش روایات در تفسیر. در این فصل جایگاه روایات در تفسیر و حجیت روایات تفسیری پیامبر و اهل بیت و صحابه مورد بررسی قرار گرفته است. و به این نتیجه رسیدیم که روایات در تفسیر جایگاه والایی دارد و عده ای در این باره دچار افراط و تفریط شده‌اند. در این زمینه چهار دیدگاه وجود دارد: ۱- عدم جواز تفسیر بدون سنت (سنت محوری) ۲- عدم نیاز قرآن به روایات در تفسیر و نیازمندی آن در تعلیم (قرآن محوری و سنت مداری) ۳- عدم نیاز قرآن به روایات (قرآن محوری) ۴- ضرورت اهتمام به روایات در تفسیر قرآن (دوگانه محوری)

با نقد بررسی ادله هر چهار دیدگاه ، دیدگاه دوگانه محوری یعنی ضرورت اهتمام به روایات در تفسیر ، را انتخاب نمودیم.

و در مورد حجیت روایات تفسیری پیامبر ، اهل بیت و صحابه با ادله عقلی و نقلی حجیت اقوال پیامبر و اهل بیت را اثبات نمودیم و برای حجیت اقوال صحابه دلیلی نیافتیم و با توجه به سستی ادله مطرح شده به عدم حجیت سخنان صحابه قائل شدیم .

فصل سوم : به باز کاوی آسیب ها و معیارهای نقد و بررسی روایات اختصاص دارد و این فصل به دو بخش آسیب ها و معیارهای نقد تقسیم شده و در بخش اول به بررسی آسیب های مربوط به سند و متن روایات پرداختیم.

در پایان مبحث این نتیجه بدست آمد که روایات تفسیری با آسیب های گوناگون سندی و متنی مواجه اند.

و **فصل چهارم** به آسیب شناسی روایات در تفسیر نورالثقلین و الدرالمنثور اختصاص یافته و برای هر یک از آسیب ها نمونه هایی ذکر شده و سپس به نقد و بررسی آن پرداخته شده است.

(الف)

فهرست مطالب

1.....مقدمه.....

طرح تحقیق

4.....تعریف مسأله و بیان سؤال اصلی تحقیق.....

5.....سؤال اصلی.....

5.....سؤال های فرعی.....

5.....سابقه و ضرورت انجام تحقیق.....

7.....فرضیه های تحقیق.....

8.....اهداف تحقیق.....

8.....جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق.....

8.....روش تحقیق.....

8.....روش و ابزار گرد آوری اطلاعات.....

فصل اول: کلیات

10.....گفتار اول: بررسی مفاهیم کلیدی.....

10.....۱. تفسیر در لغت.....

۱۲.....تفسیر در اصطلاح.....

۱۵.....۲. روایت در لغت.....

۱۵.....روایت در اصطلاح.....

۱۶.....۳. خبر در لغت.....

۱۷.....خبر در اصطلاح محدثان.....

۱۸.....۴. اسرائیلیات در لغت.....

۱۸.....اسرائیلیات در اصطلاح.....

۲۰.....۵. حجیت در لغت.....

۲۱.....حجیت در اصطلاح.....

۲۲.....جمع بندی مطالب.....

۲۳.....۶. آسیب شناسی.....

(ب)

۲۴.....گفتار دوم: شمار روایات تفسیری در منابع فریقین.....

تعداد روایات تفسیری در تفاسیر نقلی.....	۲۴
الف) تفاسیر روایی شیعه	۲۴
ب) تفاسیر روایی اهل سنت	۲۵
تعداد روایات تفسیری در جوامع حدیثی	۲۶
الف) جوامع حدیثی شیعه	۲۶
ب) جوامع حدیثی اهل سنت.....	۲۶
گفتار سوم: اقسام روایات	۲۸
۱. خبر متواتر.....	۳۰
خبر متواتر در اصطلاح	۳۱
اقسام تواتر	۳۲
متواتر لفظی.....	۳۲
متواتر معنوی.....	۳۲
۲. خبر واحد.....	۳۴
اقسام خبر واحد.....	۳۴
گفتار چهارم: بررسی دیدگاهها در مورد حجیت خبر واحد.....	۳۷
الف) دیدگاه مخالفان حجیت خبر واحد	۳۷
ب) دیدگاه مخالفان حجیت خبر واحد در تفسیر.....	۳۹
ج) دیدگاه موافقان حجیت خبر واحد در تفسیر در غیر اصول اعتقادی	۴۳
د) قائلین به تفصیل حجیت خبر واحد در تفسیر	۵۳
نظر نگارنده	۵۷
نتیجه.....	۵۹
گفتار پنجم: معرفی اجمالی مؤلف تفسیر نورالثقلین.....	۶۰
انگیزه تألیف	۶۲
معرفی اجمالی تفسیر نورالثقلین	۶۳
روش شناسی تفسیر نورالثقلین	۶۶

(ج)

گفتار ششم: معرفی اجمالی مؤلف « الدر المنثور فی التفسیر المأثور ».....	۶۸
عقیده و مذهب سیوطی	۷۰
معرفی اجمالی کتاب الدر المنثور فی التفسیر المأثور	۷۱
روش تفسیری مؤلف.....	۷۹

فصل دوم : جایگاه و نقش روایات در تفسیر

- گفتار اول: نگاهی به دیدگاه صاحب نظران فریقین در ترسیم جایگاه روایات در تفسیر..... ۸۲
- دیدگاه نخست: عدم جواز تفسیر قرآن بدون استمداد از روایات(سنت محوری) ۸۲
- بررسی دلایل مدعیان دیدگاه نخست..... ۸۷
- دلیل اول..... ۸۷
- پاسخ دلیل اول..... ۸۹
- دلیل دوم..... ۹۵
- پاسخ به دلیل دوم..... ۹۶
- دلیل سوم..... ۹۷
- پاسخ..... ۹۷
- دلیل چهارم..... ۹۸
- پاسخ..... ۹۸
- دیدگاه دوم: استقلال قرآن در تفسیر وعدم نیازمندی آن به سنت در حوزه تفسیر و نیازمندی
به سنت در حوزه تعلیم (قرآن محوری و سنت مداری) ۱۰۰
- نقد و بررسی..... ۱۰۴
- دیدگاه سوم بی نیازی مطلق قرآن به سنت با تاکید بر عدم حجیت سنت (قرآن
محوری)..... ۱۱۲
- دلایل مدعیان استقلال قرآن و نقد آن ۱۲۰
- دلیل اول..... ۱۲۰
- نقد..... ۱۲۰
- دلیل دوم..... ۱۲۲
- نقد دلیل دوم..... ۱۲۲
- (د)
- دلیل سوم..... ۱۲۵
- نقد..... ۱۲۵
- دلیل چهارم ۱۲۶
- نقد دلیل چهارم ۱۲۷
- دلیل پنجم ۱۲۹
- نقد ۱۳۰
- دلیل ششم ۱۳۱
- نقد..... ۱۳۰

دیدگاه چهارم: ضرورت اهتمام به روایات در تفسیر قرآن (دوگانه محوری)	۱۳۲
دلایل این دیدگاه	۱۳۴
دلیل اول	۱۳۵
دلیل دوم	۱۳۶
نتیجه	۱۳۶
گفتار دوم: حجیت روایات تفسیری (پیامبر (ص) ، اهل بیت ، صحابه)	۱۳۷
۱- حجیت روایات تفسیری پیامبر (ص)	۱۳۷
دلیل عقلی بر حجیت سنت پیامبر (ص)	۱۳۸
دلایل نقلی	۱۳۹
الف) نصوص قرآنی	۱۳۹
ب) اجماع	۱۴۰
ج) سیره عملی مسلمانان	۱۴۱
۲- حجیت روایات ائمه اطهار (ع)	۱۴۳
الف) دلیل عقلی	۱۴۳
ب) دلیل نقلی بر حجیت سنت اهل بیت	۱۴۴
۱. دلایل قرآنی بر حجیت سنت اهل بیت	۱۴۵
۲. ادله روایی بر حجیت سنت ائمه (ع) (اهل بیت)	۱۴۷
۳. حجیت یا عدم حجیت روایات صحابه و تابعان	۱۵۰

(هـ)

دلیل اول	۱۵۱
نقد	۱۵۱
دلیل دوم	۱۵۲
نقد	۱۵۳
جمع بندی	۱۵۶
نتیجه	۱۵۷

فصل سوم: بازکاوی آسیب ها و معیار های نقد و بررسی روایات تفسیری

گفتار اول: آسیب های روایات تفسیری	۱۵۹
الف) آسیب های سندی روایات	۱۶۰
۱- فقدان سند	۱۶۰
۲- ارسال	۱۶۰
۳- فاسد المذهب بودن راوی	۱۶۰

۴- جعلی بودن سند.....	۱۶۰
۵- اسرائیلی بودن سند.....	۱۶۱
۶- ضعف مصادر.....	۱۶۱
۷- تدلیس.....	۱۶۱
۸- تصحیف.....	۱۶۲
(ب) آسیب های متنی روایات.....	۱۶۳
۱. روایات ساختگی و جعلی.....	۱۶۳
آغاز جعل حدیث.....	۱۶۴
راه های شناخت احادیث جعلی و ساختگی.....	۱۷۱
۱- اعتراف راوی به جعل حدیث.....	۱۷۱
۲- وجود قرینه در روایت.....	۱۷۱
۳- دروغگو بودن ناقل خبر.....	۱۷۳
۴- حکایت گری خبر از امر مهم.....	۱۷۳
۵- برخورداری حدیث از ثواب های افراطی.....	۱۷۳
(و)	
۶- مخالفت حدیث با عقل و حس و مشاهده.....	۱۷۴
۲. اسرائیلیات.....	۱۷۵
آغاز ره یافت اسرائیلیات به حوزه تفسیر.....	۱۷۶
معروفترین افراد پخش کننده اسرائیلیات.....	۱۷۹
مروجین اسرائیلیات از تابعین.....	۱۸۰
۳. وجود تناقض در روایات تفسیری.....	۱۸۲
۴. تفسیر نشدن تمام قرآن.....	۱۸۲
۵. در آمیختگی تفسیر و تأویل.....	۱۸۴
۶. نقل به معنا در حدیث.....	۱۸۶
۷. وجود روایات نیازمند به تفسیر.....	۱۸۸
۸. تصحیف در روایات.....	۱۸۸
۹. راهیافت روایات غالیان به حوزه تفسیر.....	۱۸۹
گفتار دوم: معیار های نقد و بررسی روایات تفسیری.....	۱۹۰
اقسام نقد.....	۱۹۱
۱- «سند».....	۱۹۱
۲- متن.....	۱۹۲

۱۹۳.....	میزان کارآمدی نقد سندی و متنی.....
۱۹۴.....	نقش نقد سندی در روایات تفسیری
۱۹۵.....	علل نیاز به نقد سندی در روایات تفسیر.....
۱۹۸.....	نگاهی به پیشینه نقد.....
۱۹۹.....	نقد در دوران رسول خدا.....
۲۰۰.....	نقد احادیث در دوران صحابه
۲۰۱.....	نقد حدیث توسط امیر المؤمنین
۲۰۴.....	معیار های نقد متن روایات تفسیری
۲۰۵.....	معیار های نقد متن نزد متقدمان شیعه.....
۲۰۵.....	۱. کلینی.....

(ز)

۲۰۶.....	۲. شیخ طوسی
۲۰۶.....	معیار های نقد متن نزد متقدمین اهل سنت.....
۲۰۶.....	۱. شافعی
۲۰۷.....	۲. خطیب بغدادی.....
۲۰۸.....	مبانی نقد نزد متأخران شیعه
۲۰۸.....	۱. شیخ حر عاملی.....
۲۰۸.....	۲. علامه شوشتری.....
۲۰۹.....	مبانی نقد حدیث در منابع متأخران اهل سنت.....
۲۱۰.....	نتیجه
۲۱۱.....	معیارهای مشترک نقد متن نزد فریقین.....
۲۱۱.....	معیار اول: قرآن.....
۲۱۴.....	معیار دوم: سنت.....
۲۱۷.....	معیار سوم: عقل
۲۱۸.....	تعریف عقل در اصطلاح دانشمندان.....
۲۲۰.....	جایگاه عقل در قرآن.....
۲۲۱.....	جایگاه عقل در روایات.....
۲۲۳.....	معیار چهارم: تاریخ.....
۲۲۷.....	معیار پنجم: اجماع.....
	فصل چهارم : آسیب شناسی روایات در تفسیر نور الثقلین و الدر المنثور
۲۳۱.....	گفتار اول : آسیب شناسی روایات در تفسیر نور الثقلین

۱. روایات مخالف قرآن ۲۳۱
- بررسی ۲۳۲
۲. روایات مخالف عصمت پیامبران (ع) ۲۳۵
- ۱-۲- روایات مخالف شأن پیامبر خاتم ۲۳۵
- بررسی ۲۳۶
- ۲-۲- روایات مخالف شأن حضرت داود (ع) ۲۳۹

(ح)

- نقد ۲۴۱
- ۳-۲- روایات جعلی در مورد حضرت سلیمان (ع) ۲۴۵
- نقد ۲۴۷
۳. روایات مخالف سنت در تفسیر نور الثقلین ۲۵۰
- نقد و بررسی ۲۵۰
۴. روایات مخالف عقل در نور الثقلین ۲۵۲
- نقد ۲۵۳
۵. روایات مخالف علم ۲۵۴
- بررسی ۲۵۴
- روایتی مخالف اعتقادات شیعه ۲۵۶
- بررسی ۲۵۶
- نتیجه ۲۵۸
- گفتار دوم : آسیب شناسی روایات در تفسیر الدر المنثور ۲۵۸
۱. روایات مخالف قرآن در تفسیر الدر المنثور ۲۵۹
۲. روایات مخالف عصمت انبیاء در تفسیر الدر المنثور ۲۵۹
- ۱-۲- روایات مخالف عصمت در مورد حضرت آدم (ع) ۲۵۹
- نقد و بررسی ۲۶۱
- ۲-۲- روایات مخالف عقل و حس و مشاهده در مورد ورود شیطان به بهشت ۲۶۴
- نقد و بررسی ۲۶۵
- ۳-۲- روایات مخالف عصمت در مورد حضرت ابراهیم (ع) ۲۶۶
- نقد و بررسی ۲۶۶
- ۴-۲- روایات مخالف عصمت و مخالف شأن حضرت موسی (ع) ۲۷۰
- نقد و بررسی ۲۷۲

- ۲۷۴..... ۵-۲- روایات مخالف عصمت و مخالف شأن پیامبر خاتم (ص) ۲۷۴
- نقد و بررسی روایات مخالف عصمت پیامبر اکرم (ص) ۲۷۴
۱. روایات افسانه غرائیق..... ۲۷۴

(ی)

۲. روایات شکافتن سینه پیامبر(ص) ۲۸۴
- نقد و بررسی..... ۲۸۵
۳. روایات مخالف عصمت در مورد مسحور شدن پیامبر اکرم(ص) ۲۸۹
- نقد و بررسی..... ۲۹۰
- نتیجه بررسی روایات ناظر به مسحور شدن پیامبر (ص) ۲۹۳
- ۶-۲- روایات مخالف عصمت در مورد ملانکه در تفسیر الدرالمنثور ۲۹۳
- نقد و بررسی روایات مخالف عصمت فرشتگان ۲۹۵
- ۷-۲- روایات مخالف علم در تفسیر الدر المنثور..... ۲۹۸
- نقد و بررسی..... ۲۹۹
- ۸-۲- روایات مخالف تاریخ در تفسیر الدر المنثور..... ۳۰۰
- نقد و بررسی..... ۳۰۰
- خلاصه و نتیجه گیری ۳۰۳
- فهرست منابع..... ۳۰۶

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على اشرف الاولين و الاخرين و على آله الطيبين الطاهرين.

رَبِّ اَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِيْ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا^۱.

قرآن کریم چراغی است که روشنی آن فرو نمی نشیند و نجات دهنده کسی است که به آن عمل کند قرآن معجزه جاوید پیامبر آخرالزمان است . قرآن در جزیره العرب جایی که از تمدن بدور بود و از عادات زشت و تعصبات جاهلی و رذائل اخلاقی پر بود و از انسانیت و معنویت خبری نبود حتی دختران را زنده به گور می کردند و داشتن دختر عیب محسوب می شد ، نازل شد. قرآن چنین منطقه ای را به بوستانی از گلهای دل نواز فضائل اخلاقی و انسانی مبدل ساخت و به اوج تمدن و راهنمایی جهانی رساند.

از جمله معجزات قرآن این است که پس از گذشت چهارده قرن از نزول قرآن هرچه درباره آن کنکاش و جستجو شود باز هم تازه است و هرچه در آن بیشتر تدبر شود نکات تازه و مطالبی نو بدست می آید. تفاسیر متعدد و لبریز از مطالب نو در قرون متمادی نشان دهنده این ادعا است.

دشمنان اسلام که از راه توسل به زور به جای نرسیده و نتوانستند جلوی پیشرفت اسلام سد ایجاد کنند ، و از سوی دیگر از آنجا که حفاظت از قرآن را خداوند متعال بعهده گرفته^۲ آنان نتوانستند چیزی از آن کم یا زیاد کنند. در راه کینه توزی و عدوات خود شیوه ای جدید برگزیدند و آن این بود که دست به تحریف معنوی قرآن زده و به قلب حقایق آن روی آوردند تا چهره تابناک اسلام را

^۱ : اسراء / ۸۰

^۲ : اسراء / ۸

مشوش جلوه داده و با خرافی نشان دادن آیین پاک محمدی پیروانش را از گرد این شمع فروزان پراکنده سازند و اسلام را در منظر همگان دینی مغایر با مبانی عقلی و علمی ترسیم نمایند. تا پیروان دیگر ادیان از این دین مقدس گریزان شوند.

در این مسیر غلط ، یهودیان که از دشمنان زخم خورده اسلام بودند و ظهور اسلام هیمنه و ابهت آنها را درهم شکسته بود و امتیازات ساختگی آنان از بین رفته بود و بدین جهت همواره کینه اسلام را در دل داشتند، از هیچ فرصتی برای توطئه گری و دسیسه چینی علیه اسلام فروگذار نمی کردند. یکی از شگردهای که آنان برای رسیدن به اهداف شوم خود بکار بستند ، آلوده ساختن چشمه زلال معارف بلند دینی با اباطیل و افسانه های خرافی بود که از اذهان بیمار آنان تراوش می کرد یا ریشه در کتب تحریف شده آنان داشت . آنان با عنوان یهود نمی توانستند کاری کنند بدین جهت عالم نمایان یهود با درآمدن به کسوت اسلام و با پوشیدن ردای اسلامی به عنوان مسلمانی مقدس مآب به نشر خرافات خود در میان مسلمانان پرداختند و با حسن ظنی که پاره ای از خلفاء و حکام جور به آنان داشتند بازار دروغ پردازی هایشان روز به روز رونق گرفت ، و آنان از این فرصت نهایت بهره را بردند و داستانهای ساختگی خود را به نام تفسیر قرآن در میان مسلمانان پراکنده ساختند. در این راه زنادقه و نصاری هم به کمکشان شتافتند و دوستان نادان هم در پخش خرافات و ترویج حرفهای ساختگی بعنوان تفسیر قرآن ایفای نقش کردند.

عده ای از دوستان نادان بقصد قربت حرفهای ساختگی را به پیامبر منسوب نموده بعنوان تفسیر قرآن ترویج نمودند.

قصه پردازان و زر اندوزان هم به کمک کینه توزان شتافتند. از این رو در لابه لای سخنانی که بعنوان حدیث و تفسیر قرآن ترویج نموده اند سخنانی یافت می شود که مخالف قرآن، عقل، سنت

نبوی، تاریخ و علم قطعی است. مطالبی به انبیاء پاک الهی منسوب نموده اند که انسان از نوشتن و به زبان آوردن شرم می کند.

ولی متأسفانه این سخنان عقل ستیز بعنوان تفسیر قرآن در میان تفاسیر اهل سنت و تا حدودی در میان تفاسیر شیعه حتی در صحاح اهل سنت هم به مقدار زیادی یافت می شود.

این قبیل حرفهای ساختگی و سخیف در آثار مختلف اعم از تفسیری، روائی، تاریخی و کلامی راه یافته سبب گردیده است تا دشمنان قسم خورده اسلام با دستاویز قرار دادن این مجعولات و گاه به بزرگنمایی و دادن شاخ و برگ های فراوان به مقدسات، اسلام ناب را مورد هجوم و تبلیغات مسموم خود قرار دهند: « يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ^۱ »

بدین جهت نگارنده مصمم شد در این پایان نامه به بررسی این مسأله پردازد، بدین خاطر موضوع: آسیب شناسی روایات تفسیری در دو تفسیر نور الثقلین و الدر المنثور را انتخاب کردم. ابتدا تصمیم بر این بود که بصورت تفصیلی روایات این دو تفسیر بررسی شود. ولی بنخاطر گسترده گی موضوع فقط به گوشه هایی از آن پرداخته شد تا شروعی باشد برای گامهای بعدی و زمینه شود برای سایر محققان و پژوهشگران که گامهای بلندی در این زمینه بردارند به هر حال این کاری است متناسب با بضاعت علمی و فکری و اندیشه محدود نگارنده.

امیدوارم محققان و دانش پژوهان و دل سوزان به قرآن و سنت گامهای بلندی در این مسیر برداشته از چهره تابناک روایات معصومین غبار رومی نموده این چشمه زلال را از آلودگی پاک سازند تا تشنگان معرفت از آن سیراب شوند.

امید است که این تلاش اندک به درگاه خداوند سبحان مقبول افتد و مورد توجه خاصه بقیة الله الاعظم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) قرار گیرد.

طرح تحقیق

تعریف مسأله و بیان سؤال اصلی تحقیق

تفسیر روایی قرآن کریم از سابقه‌ای طولانی و طلائی و از اصالت و قدمت و اهمیت والایی برخوردار است اولین مفسر قرآن پیامبر اکرم (ص) محسوب می شوند. ایشان به امر پروردگار « وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ...^۱ » به تفسیر و تبیین قرآن به صحابه پرداختند پس از ایشان وصی و جانشین آنحضرت و باب (مدینه العلم) حضرت امیر(ع) و دیگر صحابه به کمک احادیث رسول خدا به تفسیر قرآن مشغول شدند. ولی متأسفانه عده ای در زمان رسول خدا و بعد از ایشان با اغراض و اهداف مختلف سخنان ناصواب را به رسول خدا منسوب نمودند و روایات تفسیری دچار آسیب های متعددی شد و بعد از منع کتابت حدیث در زمان خلفاء زمینه خوبی برای جاعلان و دروغ پردازان فراهم شد تا با منسوب نمودن سخنان غلط به رسول خدا و دیگر صحابه به اهداف شومشان برسند زنادقه ، یهود ، و نصاری نیز از این فرصت استفاده نموده خرافات و افسانه ها را وارد حوزه تفسیر قرآن نمودند. بدین طریق روایات تفسیری دچار آسیب های مختلفی گردید که شناخت آنها باعث عمیق تر شدن تفاسیر روایی ما و رفع تهمت های دشمنان کینه توز خواهد شد.

در این مسئله بر آنیم که با کنکاش و دقت کافی این آسیب ها را شناسایی و ارزیابی نمائیم و همچنین با دسته بندی های لازم و تبیین مطالب مهم و اساسی و با توجه به دو کتاب نورالثقلین و الدر المنثور به تحلیل و بررسی روایات تفسیری بپردازیم.

^۱: نحل / ۴۴

سوال اصلی

انواع و گونه های آسیب های روایات تفسیری چیست؟ و بر اساس چه معیارهایی قابل نقد اند؟
در این تحقیق سعی شده است که به آسیب های مختلف سندی و متنی اگر چه بصورت اختصار پرداخته شود.

سوال های فرعی

- ۱- زیانها و آسیب های وارد بر روایات تفسیری تا چه حد است؟
- ۲- زمینه ها و عوامل راهیافت آسیب های روایات تفسیری چیست؟
- ۳- جایگاه روایات تفسیری چیست؟ و چه دیدگاههایی در این زمینه وجود دارد؟
- ۴- مؤلفان نورالثقلین والدر المنثور تا چقدر در شناخت آسیب ها نقش داشته اند؟

سابقه و ضرورت انجام تحقیق

در مورد سابقه و پیشینه آسیب شناسی روایات باید گفت: نخستین کسی که به ارزیابی و بررسی اخبار و گزارشات رسیده ، اشاره کرد خود خداوند متعال است آنجا که در آیه نبأ فرمود: « ... إِنَّ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا ...^۱ » پس از خداوند متعال رسول اکرم(ص)^۲ و ائمه اطهار(ع)^۳ در روایات متعدد به بررسی سندی و متنی روایات اشاره نموده اند.

در مورد آسیب های سندی روایات در کتب رجال فریقین بحث شده است ولی در مورد آسیب های متنی روایات کار جدی انجام نشده است کتاب های مستقل زیادی در این زمینه یافت نمی شود

^۱: حجرات/ ۶

^۲: کلینی، اصول کافی، کتاب فضل العلم، باب، ۲۲، ح ۱، ص ۱۲۱

^۳: همان، ح ۲-۶

هر چند دانشمندان گذشته همراه سند به نقد متن هم پرداخته اند با صرف نظر از مطلق روایات در خصوص آسیب شناسی روایات تفسیری آن هم با توجه به دو تفسیر مهم فریقین تحقیق خاصی انجام نگرفته و این پایان نامه نخستین گام در این زمینه است.

باید دانست که مباحث مربوط به آسیب شناسی روایات تفسیری در کتب مختلف مطرح شده است شاید برای اولین بار ابن خلدون^۱ در مقدمه خود در این مورد سخن گفته است.

همچنین گلدزیهر در کتاب: مذاهب تفسیری، ص ۷۳-۱۲۰

ذهبی در دو کتاب: التفسیر و المفسرون ج ۱، ص ۱۵۶، ۲۰۳؛ الاسرائیلیات فی التفسیر والحديث، ص ۴۷-۲۰۴

ابو شهبه، محمد بن محمد در کتاب: الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر ص ۱۵۹-۲۳۲؛

محمد جواد مغنیه در کتاب: اسرائیلیات القرآن، ص ۴۰-۲۳۸ و استاد معرفت در دو کتاب: تفسیر و

مفسران، ج ۲، ص ۲۴-۱۳۸، التفسیر الاثری الجامع، ج ۱، ص ۱۲۹-۱۷۶ و علی اکبر رستمی در کتاب:

آسیب شناسی و روش شناسی تفسیر معصومان. و استاد محمد تقی دیاری در کتاب پژوهشی در

باب اسرائیلیات، ص ۱۹۵، ۲۷۴ با تفصیل بیشتری به آسیب های روایی پرداخته اند.

همین طور مفسران شیعه از شیخ طوسی در تفسیر تبیان تا عصر حاضر ضمن تفسیر آیات به نقد

برخی روایات تفسیری پرداخته اند. بویژه علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، و آیت الله مکارم

شیرازی در تفسیر نمونه در ضمن تفسیر آیات با قدری تفصیل به آسیب های روایات پرداخته اند که

قابل تقدیر است.

^۱: ابن خلدون، مقدمه ابن خلدون، ص ۱۳-۳۲

همچنین برخی بزرگان دیگر از جمله استاد نصیری در کتاب: رابطه متقابل کتاب و سنت ص ۵۴۷-۵۵۱ و استاد رضایی در کتاب: روش ها و گرایش های تفسیری قرآن ص ۱۵۷-۱۶۰ و استاد مؤدب در کتاب: روش های تفسیر قرآن ص ۸۵-۱۰۸، و استاد علوی مهر در کتاب: روش ها و گرایش های تفسیری، ص ۹۷-۱۰۲، به صورت مختصر به این موضوع پرداخته اند و کتابهای دیگری همچون روش فهم الحدیث از مسعودی، درسنامه وضع حدیث از دکتر رفیعی، ابوهریره شیخ المضیره و اضواء علی سنة المحمدية نیز در این باره بحث کرده اند. همچنین در برخی پایان نامه ها از جمله احمد جعفر در پایان نامه: روش تفسیر روایی از منظر فریقین از ص ۲۹۹ تا ۳۳۰ و پایان نامه هایی که مربوط به بحث اسرائیلیات است، و موضوع آسیب های روایی را مطرح نموده اند. در این زمینه سخن رفته است. ولی کار مستقل و در خور توجه ای در این زمینه انجام نشده است. با توجه به آسیب هایی که متوجه روایات تفسیری شده است ضرورت پرداختن به این موضوع عیان می شود هر چه در این زمینه کار شود کم است، زیرا همین روایات جعلی و اسرائیلی زمینه فراهم کرده است تا دشمنان اسلام و مستشرقین غیر منصف با دادن برگ و شاخ به این نوع سخنان بی محتوی به انبیاء پاک بویژه به ساحت قدسی پیامبر عظیم الشان اسلام اسائه ادب کنند و برای فرو کاستن از عظمت رسول خدا و تضعیف دین مبین اسلام دستمایه های لازم را پیدا کنند، و سخنان مخالف قرآن و عقل را به پیامبر پاک و دین اسلام منسوب کنند.

بر پژوهشگران است در این زمینه قدم بردارند و سخنان گهربار معصومین را از آلودگی های بیرونی پاک سازند.

فرضیه های تحقیق

۱- روایات در تفسیر قرآن نقش بسزایی دارند.

۲- روایات تفسیری پیامبر و ائمه حجت و روایات صحابه و تابعان فاقد حجت اند.

۳- روایات تفسیری دچار آسیب ای مختلفی شده است. از قبیل جعل ، حذف سند، تناقض

و...

۴- در تفاسیر روایی روایاتی وجود دارد که با قرآن ، سنت قطعی ، وقایع تاریخی ثابت ، عقل

و علم قطعی مخالفت دارد.

اهداف تحقیق

۱- اثبات نیازمندی فهم حقیقی قرآن به حدیث و اثبات حجیت احادیث پیامبر(ص) و ائمه (ع)

۲- شناخت گونه های آسیب های وارده بر روایات تفسیری و بیان راه های مقابله با آنها

۳- روشن کردن مبانی و معیارهای نقد متنی حدیث

۴- اثبات نیازمندی به نقد سندی و متنی روایات تفسیری

جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

۱- تطبیقی بودن تحقیق

۲- مورد نقد و بررسی قرار دادن دو کتاب معروف تفسیر روایی فریقین

۳- با توجه به ارجاعات گسترده به منابع قدیم و جدید می تواند مورد استفاده طلاب عزیز قرار گیرد.

۴- کنکاش دقیق (در حد امکان) در آثار گذشته و جمع و تبویب جدید. و بهره گیری از جدیدترین منابع در حوزه بحث.

روش تحقیق

از نظر نوع توصیفی - تحلیلی و از نظر روش کتابخانه ای است

روش و ابزار گرد آوری اطلاعات

مراجع به کتابهای مربوط به بحث ، مجلات ، پایان نامه ها ، نرم افزار و استفاده از راهنمایهای اساتید و مراجعه به کتابخانه های متعدد.

فصل اول: کلیات

برای ورود به هر بحثی ابتدا آشنایی با اصطلاحات ویژه آن بحث لازم می باشد بدین جهت اول واژه هایی را توضیح می دهیم که در این تحقیق بیشتر مورد استفاده قرار می گیرند مثلاً تفسیر، روایت و ...

گفتار اول: بررسی مفاهیم کلیدی

۱. تفسیر در لغت

این واژه از ماده (فسر) به معنای پرده برداشتن و کشف کردن یا کشف معنای معقول است عده ای گفته اند تفسیر یعنی بیان مقصود و مراد لفظ مشکل^۱

راغب می گوید: التفسیر: اظهار معنی المعقول، آشکار کردن معنای معقول^۲ است (در مقابل منقول)

خلیل می گوید: الفسر، التفسیر و هو بیان و تفصیل للکتاب

تفسیر یعنی بیان کردن و توضیح دادن کتاب است.^۳

سیوطی می گوید: کلمه تفسیر از باب تفعیل بر گرفته از فسر است (به معنای بیان و کشف) و

گفته شده این مقلوب سفر است (أسفر الصبح) گفته می شود وقتی که صبح روشن می شود گفته

شده این از تفسره است و این نام است برای چیزی که طبیب به وسیله آن مرض را تشخیص

می دهد.^۴ مثلاً در این عصر خون و ادرار و غیره که بوسیله آنها دکترها بیماری را تشخیص می دهند

^۱ ازهری، محمد بن احمد، (تهذیب اللغة)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، لبنان، ۱۴۲۱هـ.ق، طبع اول، ماده فسر، ج ۱۲، ص ۲۸۳

^۲ اصفهانی، راغب، مفردات الفاظ القرآن (دمشق، دارالقلم؛ بیروت، الدارالشافیه، طبع اول، ۱۴۱۶، ماده فسر، ص ۶۳۳

^۳ فراهیدی، خلیل ابن احمد، کتاب العین، تحقیق دکتر مهدی مخزومی، دکتر ابراهیم سامرای، قم انتشارات اسوه، ۱۴۱۴هـ.ق، ج ۳، ص ۱۳۹۵ ماده فسر

^۴ سیوطی، جلال الدین، عبدالرحمن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، بیروت لبنان، دارالکتب العلمیه، طبع اول ۱۴۰۷هـ.ق، ج ۲، ص ۳۸۱